

a 300 című filmet,⁴ mielőtt csatába vonulna; egy dzsaffnai bár, ahol csak Oroszlán és Tigris márkájú sör⁵ lehet kapni – még hozzá minden írónia nélkül –; egy kormánypárti köpönyegforgató, aki egy szál alsógatyában fut végig az utcán és közben a pisztolyával lövöldöz. Még arra is jut hely, hogy a dzsaffnai veteránautókról beszéljen.

A smaragdsziget termékeny erőszakának bizonyítéka, hogy a *Megosztott sziget* alapos elemzése nem terjed ki a nemzetet megosztó eddigi összes konfliktusra. Kevés figyelmet kap a két barbár marxista felkelés és erőszakos elfojtásuk, éppúgy, mint ahogy az a szerep is, amit más országok (elsősorban nagyobb szomszédunk) játszott a lángok szításában.

Az egyetlen dolog, ami miatt aggódtam, az a „nagy befejezés” hiánya volt, a jófajta, régimódi végkövetkeztetésé, ami megmondja nekünk, hogy miért vagyunk megosztottak, miért vagyunk erőszakosak, és hogy van-e remény bármelyikünk számára. Csakhogy egy olyan szigeten, ami nem hajlandó szembenézni a múltjával, egy ilyen lezárás illúzióvá vált. Milliók cipelik magukkal a sírig a bánatukat és a testi-lelki sebhelyeiket. Talán őszintébb úgy befejezni, ahogy Subramanian is teszi.

„Az emberek még mindig félelemben éltek, és néhány közülük még mindig hirtelen, természetellenes módon halt meg. A düh még mindig áthullámozott a szigeten. [...] Miután magáévá tette egy háborúban álló ország temperamentumát, Sri Lanka elfelejtett más módon élni.”

„Miért jó nekem ez a beszélgetés?” kérdezi egy muszlim férfi, aki felidézi, hogyan könyörgött sírva a hatéves unokaöccse azért, hogy engedjék haza, mielőtt szájba lőtték volna. Subramanian azzal válaszol, hogy ezeket a történeteket rögzíteni kell, de azonnal tudja, hogy milyen üresen csengenek a szavai.

Ezzel nem értek egyet. Fontos és szükséges is azoknak a történeteknek a feljegyzése, amelyeket kizártak a hivatalos narratívából.

4 A 300 Frank Miller azonos című képregényének 2007-ben készült filmadaptációja (r.: Zack Snyder). A film és a képregény a Kr. e. 480-as thermopülai csata eseményeit dolgozza fel „történelmi fantasy” műfajban.

5 A tigris a tamilokra, míg az oroszlán a szingalézre utal.

Nyilvánvaló, hogy egy olyan országban, ahol a történelmet eltörlik, ahol a csöcselék felülbírálja a törvényeket, ahol a múlttal üzletelni lehet, ahol írókat rabolnak el és weboldalakat blokkolnak, ott inkább ujjal mutogatunk valamire, minthogy elfogadjuk a hibánkat.

A *Megosztott sziget* egy intelligens, árnyalt munka, ami dicséri a sziget szépségét és figyelmeztet az előtte álló borzalmakra. A könyv valószínűleg vitákat fog kiváltani abban az országban, amelyről szól. És ez csak jó dolog lehet. Mert ha elég tintát használunk fel az íráshoz és elég sok történetet osztunk meg, akkor talán el tudjuk kerülni, hogy még több vér folyjon.

(Mint)

Emily Gowers

Egy római város különös utóélete

Ingrid D. Rowland: From Pompeii: The Afterlife of a Roman Town (Harvard University Press, 2014, 328 oldal) című könyvének bemutatása

1962-ben sok Itáliába látogató külföldi turista számára a pizzák, az Amalfi limonádé, az eszpresszó-kávéfőzők és Sophia Loren búvkörében forgott az első találkozás a nehéz idők után ismét virágzásnak indult, száguldozó Olaszországgal. Pompeji és Herculaneum megtekintése szinte kötelező megállóhelynek számított mindazoknak, akik megengedhették maguknak, hogy a Grand Tour, a világ körüli út modern változatára induljanak. A két ókori romvárost felkereső turisták között volt egy amerikai kislány, aki ekkor még aligha sejtette, hogy az első látogatás olyan élménynek bizonyul, ami jövőjére, egész későbbi életére meghatározó befolyást gyakorol majd – még úgy is, hogy Pompeji kapui aznap épp zárva voltak...

A nagy pillanatot egy családi fotó is megörökíti. A képen látható szemüveges, copfos kislány Herculaneumra irányítja a fényképezőgépét és komoly tekintettel méregeti a látványt,

miközben az öccse mellette áll. A copfos kislány nem más, mint Ingrid D. Rowland művészettörténész, a Notre Dame Egyetem professzora, a római American Academy Mellon-professzora, Vitruvius és Giordano Bruno szakértője, aki éppúgy nem jön zavarba akkor, ha a fotózásra terelődik a szó, mint akkor, ha egy olvadt szikladarab kémiai összetételét kell elmagyarázni.

Ingrid apja, aki elnyerte a tekintélyes Guggenheim-ösztöndíjat, igazán stílusos módját választotta az utazásnak. A Rowland-család a *Leonardo da Vincitől* elnevezett óceánjáró fedélzetén hajózott New Yorkból Nápolyba, ahol a helyi tömeg legnagyobb örömeire kirakatták a magukkal hozott családi autót, egy élénkvörös Ford Falcont. A fáradt gyerekek emlékezetében a hőség és a limonádé íze összemosódott a romváros meglátogatásakor látottakkal és átélttelkel: egy kámeákat (domborúan vésett, legtöbbször alakos díszítésű drágaköveket) készítő mesterember munkáival, egy 2000 éve halott emberről készült sokkoló gipszöntvény látványával és a versenyfutással az idővel, hogy anyai herculaneumi épületbe jussanak be még naplemente előtt, amennyibe csak lehetséges.

Rowland könyvében felváltva idézi fel azokat az élményeket, amiket a Kr. u. 1. századtól kezdve napjainkig más, Pompejít felkereső utazók és turisták jegyeztek fel, illetve saját emlékeit, amelyeket az utóbbi ötven év során a városról gyűjtött, először csalódott gyermekként, később fiatal túravezetőként és végül – az utóbbi időkben – az olasz politikai élet aggódó megfigyelőjeként. Nem ez az első ilyen könyv. Judith Harris *Pompeii Awakened (Felébredő Pompeji, 2007)* című könyve azt vizsgálta, hogyan használták fel saját céljaikra a gyönyörű romokat olyan látogatók, mint Napóleon vagy Mussolini. A Pompejiről szóló újabb könyvek sorából kiemelhetjük még a Victoria Gardner Coates és Jon L. Seydl által szerkesztett *Antiquity Recovered: The Legacy of Pompeii and Herculaneum (Visszaszerzett ókor: Pompeji és Herculaneum öröksége, 2007)* című tanulmánykötetet vagy Mary Beard *Pompeii (Pompeji, 2008)* című könyvét.

Rowland elegáns, szellemes és szépen megírt könyvében útítársak válogatott csoportját sora-

koztatja fel, köztük Dickenst, Renoirt, Freudot, Leopold Mozartot, Athanasius Kirchert (a 17. századi jezsuita polihisztor) és Mr. Freemant (egy 18. századi amatőr régészt). A Pompeji meglátogatása során szerzett tapasztalatok felidézése közben Rowland szüneteket tart, hogy például a római falfestménytechnikákról vagy a kámeák és szuvenírek eladásának hagyományáról beszéljen.

Rowland felidézi a reneszánsz kori „történelem előtti” Pompeji lenyűgöző történetét, amikor – hála Plinius szemtanúi beszámolóinak a Vezúv Kr. u. 79-es végzetes kitörésről – már gyanították, hogy egy elveszett ókori város fekszik egy tengerparti falu romjai és elmosódott körvonalai alatt. Úgy tekint az ókori városra, mint egy csodára, ami elválaszthatatlan csodálatos háterszágától: a modern Pompejítől és impozáns bazilikájától, a kaotikus, sokat megélt Nápolytól, ahol Szent Januáriusz (azaz San Gennaro) vére időről időre újra cseppfolyóssá válik, és természetesen a Vezúvtól, ami rendíthetetlenül morajlott akkor is, amikor a háború alatt amerikai bombázógépek húztak el az égbolton, és a hangját nem nyomta el a háború utáni időkben épült autópályán közlekedő járművek zaja sem. Plinius eredeti hasonlatával élve Sir William Hamilton és Norman Lewis is az esernyőfenyőkhöz hasonlította a Vezúv kitöréseit kísérő füstfelhők formáját. A jövőbeli szemtanúk valószínűleg már a bombák vagy az atomrobbanások jelzőivel írják majd le a kitöréseket...

A szex és a halál különös közelségének – mozaik csontvázak, erotikus bordélyház-festmények, a halál pillanatában örökké tartó ölelésbe fonódott emberalakok – köszönhetően Pompeji mindig is kedvezett a halandóságról szóló gondolatoknak. Egy évvel Ingrid Rowland születése előtt egy ugyancsak Ingrid névre hallgató svéd színésznő érkezett a városba nős olasz szerelmével (Roberto Rossellini filmrendezővel) és – a Rowland-családhoz hasonlóan – egy csodálatos autóval, amit azonnal megrohantak a kíváncsi helybeliek. A film, amit a városban forgattak (*Viaggio in Italia [Itáliai utazás], 1954*) egy gondokkal küszködő párról szól, akik Pompeji meglátogatása közben megpillantanak egy

gipszöntvényt, ami két összefonódva fekvő emberi alakot ábrázol, és rájönnek, hogy az élet túl rövid ahhoz, hogy családi veszekedésekre pazarolják az időt. Ingrid Bergman erőteljes karakter volt, aki egy kacér rajongói levéllel csábította el Rossellinit („Én egy svéd színésznő vagyok [...] aki csak annyit tud olaszul, hogy *ti amo*”) és három gyereket szült neki, mielőtt a kapcsolatuk zátonyra futott volna. (Mindeközben egy Sofia Scicolone nevű gyönyörű kezdő színésznő felvette a Sophia Loren művésznevet, mert a Loren szó „svédesen” hangzott.)

A *Gradivában*, Wilhelm Jensen 1902-es Pygmalion-feldolgozásában egy gipszszoborba szerelmes fiatal férfi látogatja meg Pompejít, és egy pillanatra azt hiszi, hogy a szobrot látja az utcán sétálni. Később azonban kiderül, hogy nem a szobor elevenedett meg, hanem egy jól megtermett, hús-vér német turistanót látott. Freud, aki az emberi elme mélységét és felületét a régészeti rétegekhez hasonlította, meglátta a történet jelentőségét: Jensen azonosította a „jelentős hasonlóságot [...] egy apró, az egyén személyiségében bekövetkezett pszichés esemény és egy, az emberiség történetében bekövetkezett történelmi esemény között”.

Mégis inkább az egyéni dráma és az egyetemes katasztrófa közötti szakadék az, amit Rowland beszámolója oly erőteljesen felidéz. A szerző szemében az ókori romok mulandóvá teszik a modernitást. Az 1960-as években lebontották azokat a toronyházakat, amelyek mellett eltörpültek az ókori épületek, hogy

helyet csináljanak egy újabb autópálya-sávnak. Jöttek és mentek a helyi tisztviselők, akik közül egyeseket bíróság elé állítottak különböző korrupciós vádak alapján. A környezetszennyezés következtében a mai kor embere által készített jelzőtáblák és egyéb építmények sokkal gyorsabban váltak és válnak az enyészet martalékává, mint az ókori romok.

Pompeji meglátogatása ma is jó alkalom arra, hogy a gazdagok és híresek a holtak és közemberek mellett fotóztathassák magukat. Hillary Clinton például kisebbfajta botrányt kavart, amikor nem érte be Herculaneum megtekintésével. Pompeji kapui szinte varázsütésre megnyíltak előtte, de az amerikai biztonsági ügynökök lebeszélétk róla, hogy a Vettiusok házában (Casa di Vettii) található meglehetősen jókora „bizonyos testrésszel” ábrázolt Priapus-szobor mellett fényképezzék le. Nem vonatkozott ilyen korlátozás Fülöp hercegre, amikor a brit uralkodópár 1980-ban Olaszországba látogatott. A királynőről, II. Erzsébetről azonban már máshol készült felvétel – pedig, ahogy Rowland megjegyzi, a kutyák és lovak világát jól ismerő uralkodónőt aligha hozta volna zavarba a látvány.

Az emberek közben élék az életüket, beszélgetnek, perelnek vagy adnak-vesznek a közeli piacokon. De a törekeny város és a kiszámíthatatlan vulkán háttér előtt minden emberek által okozott kavargás valahogy eltörpül – csak egy újabb parányi fodrozódás az idő tengerén...

(*The Guardian*)

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Halmágyi Miklós történész, Szeged
Miskolczy Ambrus egyetemi tanár (ELTE BTK), Nagykovácsi
Kapronczay Károly történész, Budapest
Kapronczay Katalin könyvtáros, orvostörténész, Budapest
V. Molnár László történész, Budapest

Palkó László András postai alkalmazott, Budapest
Pap Tibor magyar lektor (Belgrádi Egyetem), Szeged
Somogyi Ferenc tanár-közigazdász, egyetemi docens (Széchenyi István Egyetem), Felsőörs